

Benkő Ágota

Ötéves a Népesedési Kerekasztal

Olvassuk, mindennap halljuk, menthetetlenül elfogyunk, ha a népességszökkenés így folytatódik. Az utóbbi hónapok kedvezőbb születésszámai örvendetese, de javuló tendenciát csak hosszabb távon lehet megállapítani. A két háború közötti időtől kezdve jelzik a demográfusok, írók egyre drámaibb módon a népességfogyás veszedelmét. Vizsgálják évtizedek óta, mi lehet az oka.

Az elmúlt évtizedekben különféle, népesedést érintő intézkedések születtek. Ezek rendszerint elsősorban anyagi segítséget jelentettek. Ám az intézkedések reálértéke hamar csökkent, sokszor csak rövid ideig voltak hatályban, a családpolitika országgyűlési ciklusonként hektikusan változott. Ezért a gond nem oldódott meg, és amint látjuk, most abban a helyzetben vagyunk, hogy ha a szülőképes korukból hamarosan kifutó, még normális létszámú Ratkó-unokák nem születnek, akkor visszafordíthatatlan lesz az elviselhetetlenül gyorsuló népességfogyás.

A magyar kormányok ideológiájuktól függetlenül álltak a kérdéshez. Ne felejtjük el, hogy kezdetben, a gyes bevezetése idején az az aggodalom működött, hogy nem lesz elég katona és munkaerő a csökkenő születések következtében, no meg hogy a bölcsődék megépítésénél, fenntartásánál sokkal olcsóbb, ha a legkisebbekkel inkább otthon maradnak az anyák. Nem a közösség életigenlése, életöszöne működött. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az EU néhány éve kezdett riadót fújni – kicsit sarkosan fogalmazva –, féltvén a nyugdíját, mert világosan látszik, nem lesz elég munkaerő, aki azt megtermelje, és a fölhalmozott tőkét üzemeltesse. Csupán a pusztán anyagi szempontokat figyelembe véve is nemzetgazdasági érdek a gyermekvállalás, minden gyerekkel leendő adófizető születik, nevelődik fel! A gyerek közjó (Andorka Rudolf) és a jövőbe való beruházás, a szülők generációjának időskori biztonsága.

A társadalom körzövel, vonalzóval nem megrajzolható, nem is gép, hogy itt-ott kicsit csavarozunk rajta, és attól majd működik. Vagyis

a részletszabályozások nem elegendőek a probléma megoldására. Pontosan 2,1 gyermek egyetlen családban sem képes megszületni. Ha nincsen társadalmi konszenzuson alapuló, jól átgondolt, hosszú távú tervezés, akkor legjobb esetben is csak időleges hatás várható.

A rendszerváltoztatás után az első kormány idején a családtámogatások meglévő rendszeréhez a keserves anyagi körülmények ellenére sem nyúltak, sőt, bevezették a várandóssági pótlékot és a főállású anyaságot, azaz a gyetét. Ezt követte az emlékeztető Bokros-csomag, aminek következménye kimutathatóan kevesebb gyerek születése és a gyermekes családok szegénységének gyors növekedése lett. 1998 és 2002 között több intézkedés látott napvilágot, de sajnos az átfogó családpolitikai koncepció a ciklus utolsó évében, megkésettén készült el, és nem is került a kormány asztalára, így törvényi szabályozás nem született. A következő nyolc évben nem volt családpolitika, sőt, a családtámogatási rendszerből némi ideológiai mázzal ugyan leöntve, de több kivonás is történt. Pl. a gyermekek utáni jövedelemadók kedvezmény megszüntetése, nagycsaládosoknál a korábbi összeg töredékére csökkentése gyermekszámtól független abszolút jövedelemplafonnal, emellett jövedelemteszthez kötött, némileg megemelt családi pótlék az egy- és kétgyermekeseknél, minden kisgyermekes család esetében jövedelemteszthez kötött gyes, továbbá csökkent a keresetarányos gyermekgondozási ellátás ideje és mértéke, szigorodtak a feltételei. Közben kitört a gazdasági válság is, ami csak súlyosbította a gyermekes és a családalapító fiatalok helyzetét.

2009 nyarán ilyen előzmények után, és többéves kutatási eredményeinek birtokában hívta össze Kopp Mária professzor asszony a Népesedési Kerekasztal első, még tájékoztató ülését, hogy ezt a rendkívül komplex kérdést sokféle szakmai szempontból körüljárják, és ez a szakmai testület a jobbítás szándékával javaslatokat tegyen a mindenkori kormánynak. Ugyanezen év novemberében Kopp Mária kezdeményezésére Pálkás József,

az Akadémia akkori elnöke hívta egybe a Népesedési Kerekasztalt. A Kerekasztal önkéntes szakmai testület. A fő kérdés máig így hangzik: mi az oka annak, hogy míg a magyar társadalom nézeteiben családbarát, a családokban tervezett/kívánt gyermekek nem születnek meg? Min kell változtatni ahhoz, hogy megszülethessenek?

Az első nagy akadály az a társadalmi igazságtalanság, hogy a gyerekvállalás, különösképpen a több gyerek vállalása túl gyakran együtt jár a szégyenség vállalásával, valamint az anyák, különösen az átlagosnál több gyermeket felnevelt anyák nyugdíja messze elmarad az átlagtól, főleg a gyermektelenekétől. Ehhez járul még a munkaerőpiacon a szülői lét diszkriminációja, a családok gyakori szétesése, a nagycsaládokat érő előítéletek (még hatósági részről is), a társadalom atomizálódása, aminek következménye, hogy a fiatal családok gyakran családi és más segítő közösségek nélkül maradnak. Nota bene, ez utóbbi érvényes az idős korosztályra is. Egyre több, családi segítséget pótló önkéntes, még inkább fizetős szolgálat jön létre.

Engedtessek meg nekem annyi elfogultság, hogy megjegyezzem, többek között kifejezetten a fenti okok hívták életre 1987-ben a Nagycsaládosok Országos Egyesületét, illetve 2001-ben a kisgyermekesek nevelési-gondozási terheit csökkenteni hivatott Otthon Segítünk Alapítványt, azzal a szándékkal is, hogy siránkozás helyett tegyünk valamit. A nagyon súlyos helyzet pusztá emlegetése, a társadalom „riasztása”, a nehézséggel való szembesítés ugyan szükséges a tisztánlátáshoz, de nem vezet eredményre, mert gyakori vagy kizárólagos emlegetése tehetetlenséget szül és fokozza a depressziót. A NOE azonnal és természetes módon csatlakozott a Kerekasztalhoz, hiszen a kiút- és konszenzuseresés jellemző a szemléletére, munkamódszerére. Arról nem is beszélve, hogy a népesedési helyzet kezdettől foglalkoztatja. Egyik, éppen egy tüntetésére megfogalmazott jelszava: „A nagycsalád nem a probléma, hanem a megoldás.”

A Kerekasztal havonta ülésezik, és mindig egy-egy aktuális kérdést tárgyal. Előbb tájékoztató ülést tartunk, amikor a felmerült kérdés jó ismerői tartanak előadást, majd egy szakértői munkacsoport dolgozza ki a javaslatot, amiből megvitatás után akkor lesz a Kerekasztal által képviselt, nyilvánosságra hozott javaslat, ha azt a Kerekasztal konszenzussal fogadja el.

A Kerekasztal az első két évben 8 munkacsoportban vette számba a nehézségeket, és tett javaslatot a kiküszöbölésükre. A kérdéskörök az alábbiak voltak:

1. A meglévő családtámogatási rendszer előnyei és hátrányainak áttekintése, a lehetséges átalakítások feltérképezése, az adókedvezmények rendszere.
2. A család és a munka összeegyeztetésének elősegítése.
3. A nők és férfiak a munkaerőpiacon és a családi munkamegosztásban.
4. A gyermeket vállaló fiatalok lakáshoz jutásának támogatása, a többgenerációs családok közeli lakhatásának elősegítése, lakás és munkahely kapcsolata.
5. A megszülető gyermekek esélyegyenlőségének erősítése.
6. A társadalom-, a nyugdíj- és egészségbiztosítás támogassa mind a gyermekvállalás biztonságát, mind pedig több generáció (egymás) kölcsönös segítésének erősítését.
7. Párkapcsolati formák és krízisek: társkeresés és társtalálás, konfliktusok és megoldások.
8. Közbeszéd: a párkapcsolatok/a család realitásainak bemutatása, jó gyakorlatok – ebből született, vált ki a 9. önálló munkacsoport.
9. Családi Életre Nevelés (CSÉN) munkacsoport.

A javaslatok a fentiek értelmében többirányúak, ugyanis a kérdés pusztán anyagi eszközökkel nem megoldható.

Az Alaptörvény L) cikkelye alapján megalkotott sarkalatos törvény a gyermekes családok védelméről (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről) szemléleti irányt mutat, benne további intézkedések rejlenek, melyekből jó néhány már megvalósult, ám van még bőven teendő, mire a gyereknevelést egyre kisebb arányban megtapasztaló magyar társadalom valóban családbaráttá válik, amint azt a törvény 1. fejezet 6. § (1) bekezdése alapján a törvényalkotó kívánja, és ami mindannyiunk elsőrendű érdeke („Az állam elősegíti és támogatja a családbarát szemlélet kialakulását és fenntartását a társadalmi és a gazdasági élet valamennyi területén.”). Itt a magyar társadalom családbarátságát illetően egy kis ellentmondás van a törvény megfogalmazása és a kutatási eredmények között. Azt gondolom, hogy

egyfelől a magyar állampolgárok magasra értékelik a család értékét, a megvalósításban azonban már vannak hiányosságok.

2010 óta több, a családokat segítő intézkedés történt, amelyekben a Népesedési Kerekasztal javaslatai is tükröződnek. A teljesség igénye nélkül a Kerekasztal szakmai érvelése, indítványa is közrejátszott az alábbi intézkedésekben:

A munka és a család összeegyeztethetőségével kapcsolatban

- a részmunkaidős foglalkoztatás kedvezményezése;
- a munkáltatói járulékkezdmény gyermekgondozásról visszatérő anyák után;
- a gyermekgondozási ellátáson lévők házon kívüli jövedelemszerzési, illetve támogatott képzésre vonatkozó időkorlátjának enyhítése;
- az óvodapedagógussal rendelkező családi napközik egyenértékűsítése az óvodával;
- a 16 óráig minden iskolás gyermek számára biztosítandó értelmes, fejlesztő felügyelet;
- gyermekek után járó szabadság biztosítása apák számára is.

Az otthonteremtés terén

- a lakáscélú szocpol és kamattámogatás újbóli bevezetése, utóbbi használt lakáshoz is;
- a bajba került hiteladósok lakhatásának megoldása, segítése;
- a rezsicsökkentések révén a lakhatás költségeinek jelentős mérséklése.

A pénzügyi ellátások terén

- a szülés előtti jövedelem és tanulmányok kedvezőbb beszámítása a tgyáshoz és a gyedhez;
- adóalapot csökkentő érdemi kedvezmény az eltarított gyermekek után, beleértve a magzatokat is;
- gyermekvállalással kapcsolatos élethelyzetekben (tgyes, gyed, gyed) kérhető a törlesztési kötelezettség szüneteltetése és a célzott kamattámogatás, ekkor az állam fizeti meg az adott időszakra esedékes kamatot. A törlesztés szüneteltetését kérhetik azok is, akik rokkantsági, illetve rehabilitációs ellátásra, vagy rehabilitációs járadékra jogosultak.

A családi életre nevelés bevezetése a köznevelésbe (ami a családvédelmi törvény egyik paragrafusában szerepel). A Kerekasztal munkatársai dolgozták ki az első változatot, és dolgoztak együtt a tanterv

kidolgozóival, illetve akkreditáltatták az ehhez kapcsolódó tanári továbbképzést.

A magán-nyugdíjpénztári pillér kötelező jellegének felszámolása, ami megszüntette a második pillér teremtette ellenérdekeltséget a gyermekvállalással szemben.

A társadalombiztosítás terén: veszélyeztetett terhesség miatti betegállományban az első naptól a TB fizet.

A várandósgondozás szabályainak a várandósok számára kedvező irányú módosítása, a kötelező AFP-szűrés megszüntetése.

Mindezekon túl vannak még kisebb volumenű intézkedések, amelyeket összeszedni is nehéz.

További munkát igényel az alábbi javaslatok megvalósítása:

- a tankönyvekben a családbarát szemlélet megjelenítése;
- családbarát vállalkozás, önkormányzat előnyben részesítése pályázatoknál;
- a jogrendszerből a családbarát intézkedéseket kioltó szabályok kigyomlálása;
- a csanak finanszírozása (a szülőknek a bölcsődében, óvodában elhelyezett gyerekekével képest nem nagyobb anyagi terhelése);
- az úgynevezett „nők 40” kedvezményes nyugdíjba meneteli lehetőséghez figyelembe vett biztosítási időbe a gyermekgondozási ellátáson töltött időszak korlátozások nélküli beszámítása;
- érdemi teherkönnyítés azon vállalatok, szervezetek, intézmények számára, amelyek alkalmazottaik gyermekeinek gyermekintézményi ellátásához hozzájárulnak;
- a felsőoktatási intézményekben – egyéb részletek mellett – saját csanával, illetve gyermekintézményi férőhelyek fenntartásával, családok diákotthoni elhelyezéssel is elősegítendő a hallgatók családalapításának lehetősége;
- a munkapiaci esélyek, az élethossziglani tanulás lehetőségeinek növelése érdekében legalább a többgyermekesek esetében oldani kellene a diákhitel 2 felvételének életkori határát;
- érdemi lakbér-támogatási rendszer ingatlanvásárlásra nem képes gyermekes családok számára;
- akadálymentesítés;

- az általában nem támogatott, de a várandósság és szoptatás alatt nem szedhető korszerűbb gyógyszerek helyett felírható orvosságok tb-támogatása ebben az igazolt időszakban;
- a csak gyermekek számára felírható gyógyszerek tb-támogatásának növelése, segélyezett gyermek számára ingyenessé téve;
- gyermekek számára a gyógyászati segédeszközök (szemüveg, fűző, hallókészülék stb.) jelentős tb-támogatása szükséges, segélyezett gyermek számára ingyenessé téve.

A Népesedési Kerekasztal legfőbb javaslatai

A Népesedési Kerekasztal javaslatai a női foglalkoztatás témakörében (2013. február)

1. Alapvető cél a családi és munkahelyi kötelezettségek közötti választás valódi lehetőségének biztosítása, a családi és munkahelyi teendők összehangolhatósága. A zömmel nagycsaládosok esetében várható hosszabb otthoni gondozás keretében dolgozókat differenciáltan kell segíteni a munkaerőpiacra való ki-, illetve visszajutásban.
2. Gazdasági eszközöket kell kidolgozni, továbbfejleszteni a gyermekes anyák foglalkoztatásával szembeni munkáltatói ellenérdekeltség csökkentésére, megszüntetésére.
3. A saját gyermekek otthoni gondozását a GDP-be beszámító tevékenységgel egyenértékű, értékteremtő munkaként indokolt elismerni.

A Népesedési Kerekasztal javaslatai a napközbeni gyermekellátás fejlesztésére (2013. március)

1. A gyermekek napközbeni nevelését, gondozását biztosító intézmények továbbfejlesztése – jogszabály-módosítások.
2. A finanszírozási anomáliák rendezése.
3. A civil és a kormányzati kommunikáció javítása a média által folyamatosan megerősített sztereotípiák leküzdésének segítségével.

A Népesedési Kerekasztal koncepciója a nyugdíjrendszer¹ reformjára (2014. 06. 02.)

„A magyar társadalomban kritikus mértékűt öltött a gyermekvállalás visszaesése. Az elöregedés, a járulékfizetésre alkalmas munkavállalók számának

csökkenése belátható időtávon belül finanszírozhatatlanná teszi a nyugdíjrendszert. Ennek elkerüléséhez több gyermek vállalására és a munkaerőpiac igényeinek megfelelő felnevelésére van szükség.

A jelenlegi magyar nyugdíjrendszer csaknem kizárólag felosztó-kirovó elven működik, gyakorlatilag bünteti a gyermekvállalást. Az efféle rendszerek három generációt kapcsolnak össze: az aktív korúak kifizetik az idősök nyugdíját, cserébe azért, hogy a mostani idősök felnevelték őket, és egyben felnevelik a következő járulékfizetői generációt, akik majd az ő nyugdíjukat finanszírozzák. A nyugdíj-megállapítás szabályai e két kapcsolat közül azonban csak egyet vesznek figyelembe, azt, hogy valaki aktív korában mennyit adott a nálánál idősebbeknek (mennyi járulékot fizetett). Mivel a kifizethető nyugdíjak nem kizárólag ettől függenek, hanem főleg attól, hogy mennyi erőforrást fordítottak a következő járulékfizető generáció felnevelésére, a jelenlegi rendszer inkonzisztens, igazságtalan, gyakorlatilag önfelszámoló, és ezért korrekcióra szorul.

(Ez a megállapítás nem csak a magyar rendszerre érvényes, ahogy a gyermekneveléstől függő nyugdíj ötlete sem hazai találmány.)

Olyan nyugdíjreformot javasolunk, mely figyelembe veszi a gyermeknevelésre fordított egyéni erőfeszítéseket, a felnevelt gyermekek számát és iskolázottságát is. Olyan megoldást tartunk célszerűnek, amely csökkenti, kedvező esetben teljességgel felszámolja azt a ma valójában létező *gyermekességi adót*, amelyet a fennálló rendszer a gyermeknevelésre, a gyermeket nevelőkre közvetetten kivet.” (Részlet a Népesedési Kerekasztal munkadokumentumából. A teljes szöveg és a részletes értelmezés a www.nepesedesikerekasztal.hu honlapon olvasható.)

A javaslat immár hónapok óta tartó vitát eredményezett a nyugdíjszakértők között, és nyilvánosan a sajtóban máig tart. A Kerekasztal több ízben igyekezett és igyekszik tisztázni a félreértéseket, és rendre válaszol a koncepciót ért támadásokra. Kevés kérdésben van ilyen mértékű valós társadalmi vita.

Folyamatban van a népesedési szempontból fontos javaslatok egységes anyagban történő kidolgozása a szülő-gyermek-egészségügy területén.

A sajtóból korábban hallható tervezett intézkedések közül több javaslatként szerepelt a Kerekasztal korábbi, a kormányzatnak is megkül-

dött anyagaiban. Ilyen pl. a lakáscélú támogatások továbbfejlesztése vagy a szülés utáni anyasági támogatás összegének igen jelentős megemlése.

Ismereteim szerint kidolgozás alatt van az igen nagy ívű és komplex „ÉLETÚT” című program, ami az EMMI lelki egészségfejlesztés és megújulás programja (2013. augusztus 30.). Nagyon sok olyan elem van benne, amiről a Kerekasztalban is szó volt.

Örömmel töltött el, amikor a program céljai között közvetlenül demográfiai célokat találtam:

- A magyarországi demográfiai krízis enyhítése, a tervezett számú gyermekek megszületésének támogatása.
- A gyermeket tervező és váró párok és közösségeik, illetve a gyermeket fogadó családok, párok, egyedülálló anyák lelki egészségének fejlesztése.
- Annak elősegítése, hogy a gyermekek szeretetteljes családi környezetben nevelkedhessenek, születésüktől fogva.

Az akcióprogramban is találunk direkt demográfiai célú intézkedéseket, pl. „Az anyaméhtől a teljes életén át” és „A természetes támaszrendszer, a család és a közösségek erősítése” céljainak megvalósulását segítő akciók között.

Igen jó lenne, ha a magyar társadalom legalább ebben az igen hosszú távon meghatározó ügyben, a népesedéspolitika kérdésében konszenzusra jutna. Sokkal könnyebb lenne eredményeket elérni.

Öröm számunkra minden, a legkisebb intézkedés is, ami a mai siralmas demográfiai helyzetből való kijutást segítheti. Ebben nagy részük van a javaslatokat befogadó minisztériumoknak, melyeknek munkatársaival remélhetőleg a jövőben is sok hasznos eszmecserét lesz alkalmunk folytatni.

E helyen is megköszönöm a Kerekasztal minden aktív résztvevőjének az áldozatos munkát, azt a szellemet, ami az álláspontok kölcsönös megértését lehetővé teszi, és megegyezésre vezet.

Jegyzetek

- 1 A javaslat kimondottan az öregségi nyugdíjrendszer és az ehhez szervesen kapcsolódó nyugdíjszerű ellátások alapelveire vonatkozik, a megváltozott munkaképességű személyek ellátásainak rendszerét nem érinti

